

Het Filmexperiment

Het Filmexperiment

Koen Beirens

Schrijver: Koen Beirens
Coverontwerp: Sofie Beirens
ISBN: 9789463989268
© Koen Beirens

Hoofdstuk 1

Het was een korte nacht geweest en in andere omstandigheden was Ben nooit naar zijn kantoor op de universiteit gegaan voor 11u 's ochtends. Maar nu had hij in de drukke agenda van zijn promotor een afspraak kunnen inplannen die hij niet kon verplaatsen. Dus stond hij stipt om 9u, opgepept door een dosis pijnstillers en maagzuurremmers, voor de deur van het kantoor van professor de Meulemeester, met kleine "d".

Nog voor hij kon kloppen, riep de grijzende professor met opvallende snor en strak in het pak, hem binnen. Ben kwam het klassieke, ietwat saaie kantoor binnen. Tot voor enkele jaren hadden alle professoren van de faculteit psychologie een gigantisch kantoor in een historisch gebouw. Na een reeks besparingsrondes waren de plaatsen echter voor iedereen beperkt en zagen de kantoren er overal wat hetzelfde uit: witte muren, een bleek houten bureau met blauwe bureaustoel en enkele ijzeren kasten. Slechts enkelen deden de moeite om wat decoratie aan te brengen of om een persoonlijke toets te geven aan de inrichting, maar Guido de Meulemeester had hiervoor noch de tijd noch de interesse. Sommigen vroegen zich zelfs af of er in zijn leven nog andere dingen waren dan papers lezen, artikels schrijven en lessen voorbereiden. Maar hij voelde zich duidelijk in zijn sas binnen de muren van de universiteit. Bovendien was hij al jaren de belangrijkste prof binnen de faculteit en had hij meestal meer te zeggen dan de decaan.

"Ga zitten, Ben," zei de man met een soort serieus die je enkel zag bij mannen die zo'n status hadden, dat ze enkel een grapje vertelden wanneer ze in het gezelschap waren van gelijkgestemden.

De doctoraatstudent met de warrige haardos en de bruine, doordringende ogen ging zitten met in zijn hand de minutieuze voorbereiding die nodig was om optimaal gebruik te maken van het beschikbare uur van de drukbezette prof.

"Vertel eens, hoe gaat het met je proefschrift?" vroeg de Meulemeester met zijn diepe, ietwat schorre stem.

Ben wist dat die vraag ging komen en had dan ook het antwoord voorbereid. De kunst was om de situatie zo uit te leggen alsof het leek dat alles zeker goed zou komen, maar tegelijk ook de nodige bezorgdheid te tonen, zodat zijn promotor zou voorstellen om een deel van het werk over te nemen.

“Wel, ik heb net de paper over de representatie van nummers in een spatiale omgeving ter publicatie opgestuurd. Verder ben ik nu bezig met de analyses voor de volgende paper. Ik heb hierover nog wat vragen rond de analysemethode,” zei Ben zo zelfzeker mogelijk.

“En jouw eerste paper, over de representatie van symbolen, heb je daar al nieuws over?” vroeg de professor, terwijl hij aan zijn koffie nipte, die hij steevast op zijn bureau had staan.

Ben pulkte zenuwachtig aan zijn neus, zoals hij altijd deed wanneer hij in een oncomfortabele situatie zat. “Die paper is geweigerd.”

“Hmm,” zei de prof. “Wat was het probleem?”

Ben probeerde zo neutraal mogelijk te vertellen waarom de reviewers zijn paper net niet neergesabeld hadden. Hij zei dat het vooral lag aan de kleine steekproef en de moeilijke repliceerbaarheid van de resultaten, maar in werkelijkheid was het zo dat grote tijdschriften eigenlijk niet geïnteresseerd waren in wat een jonge doctoraatsstudent te vertellen had en al zeker niet wanneer de inzichten afweken van hetgeen gangbaar was binnen het domein.

“Goed, ik bekijk het eens en misschien sturen we het naar een ander wetenschappelijk tijdschrift,” zei de Meulemeester, tot opluchting van Ben omdat hij wist dat de connecties van de professor het “anonieme” reviewproces positief konden beïnvloeden.

“Had je nog andere vragen?”

Ben ging zijn prioriteitenlijstje af, zodat hij met de antwoorden op zak – of eerder met nieuwe vragen- even alleen verder kon werken, in alle rust. De Meulemeester nam zijn tijd om alle vragen te beantwoorden: soms kort en to the point, soms door het geven van lijsten met artikels en soms door zijn mening

zorgvuldig en voorzichtig aan te brengen. Toen het uur bijna voorbij was, stond de volgende doctorandus al voor de deur te wachten.

“Nog één vraag,” zei Ben, hopen dat hij dit keer een minuutje extra zou krijgen. “Ik las iets over een zekere professor Maes van deze universiteit, die in de jaren 60 of 70 een methode had ontwikkeld voor de herinnering van nummers, weet jij hier meer over?”

“Geen idee,” zei de Meulemeester die niet echt geloofde dat inzichten die zo oud waren iets konden bijbrengen. “Ik heb de naam wel al eens gehoord, maar ik denk niet dat daarover iets is gepubliceerd. Probeer het archief eens als je er meer over wil weten.”

“Ok bedankt,” zei Ben, waarna de professor hem naar buiten begeleidde en Evi, een ravissante doctoranda die volop ging voor haar academische carrière, binnenliet. Ben groette haar koeltjes. Toen hij begon aan zijn studies had hij wel een boontje gehad voor Evi. Maar al snel begreep hij dat hij geen partij was voor haar. Ze was altijd samen met muzikanten, dansers of kunstenaars, het type mannen dat geen toekomst kan bieden, maar wel - op een voor Ben onverklaarbare reden - een enorme aantrekkingskracht uitoefent op vrouwen. Gaandeweg verloor hij Evi dan ook uit het oog en toen ze samen als doctorandus begonnen te werken op dezelfde vakgroep, vond hij haar al snel verwaand en egoïstisch.

Voor Ben was het feit dat zijn promotor hem niet met de grond gelijk had gemaakt – zoals hij wel eens poogde te doen- een succes, waardoor zijn motivatie om verder te werken aan zijn proefschrift lichtjes toenam. Hoewel het twijfelachtig was of dit voldoende was om door te zetten. Toen hij begon te werken aan de universiteit was zijn belangrijkste motivatie de vrijheid en de flexibiliteit die hij had in zijn job, zodat hij toch nog zijn druk sociaal leven kon verder zetten. Gaandeweg had hij echter begrepen dat die vrijheid toch eerder beperkt was en dat de flexibiliteit niet altijd gegarandeerd was. In de twee jaar dat hij nu aangesteld was aan de universiteit was zijn enthousiasme

dan ook gestaag afgenomen. Het werd bovendien steeds duidelijker dat een goede en intelligente onderzoeker niet noodzakelijk het meeste succes had. Het ging er vooral om de juiste mensen te kennen, voldoende papers te publiceren door één onderzoek uit te splitsen in tien publicaties, geluk te hebben en door te zetten. Ben voldeed niet echt aan al deze voorwaarden, dus was hij wellicht gedoemd om te mislukken. Desalniettemin deed hij verder, omdat hij geen zin had om iets anders te zoeken en omdat hij geen idee had wat hij anders nog zou kunnen doen.

Na het gesprek met zijn promotor verlangde hij naar rust en wilde hij meteen naar huis gaan, bij Marie, zijn steun en toeverlaat. Zij was de enige vrouw die het tot nog toe niet erg vond dat hij telkens met honderd dingen en mensen tegelijk bezig was en daardoor vaak nauwelijks tijd had voor zijn liefje. Hij liep echter Tim tegen het lijf, een nerd die hem als een soort vriend beschouwde en telkens gesprekken wou aanknopen over thema's die Ben geen moer interesseerden.

“Hoe was het?” vroeg hij aan Ben op een manier waarop hij telkens meer lucht scheen te gebruiken dan noodzakelijk was voor het normaal uitspreken van de zin.

“Was wel ok, maar voel me niet zo goed, ik ga naar huis even rusten,” zei Ben, hopen dat zijn nerdy collega snel zou verdwijnen.

“Je moet misschien wat minder suiker eten,” suggereerde de hoogblonde nerd met opvallend dikke wenkbrauwen en twee dikke moedervlekken op zijn wang. “Heb je gisteren niet gekeken naar de tv reportage over suikers in de voeding?”

Ben was hoegenaamd niet geïnteresseerd in televisie en al helemaal niet in reportages over suiker. Hij wist ook wel waarom hij zich niet lekker voelde en het was niet zozeer de suiker, maar de manier waarop deze omging met gist die ervoor zorgde dat hij niet zo fris was die ochtend. Hij gromde nee en maakte aanstalten om weg te gaan, toen zijn collega hem van a tot z uitlegde wat er dan wel gezegd werd tijdens de reportage. Ben probeerde zelfs niet om geïnteresseerd te lijken en

halverwege Tims betoog besloot hij zijn GSM truc te gebruiken: doen alsof hij telefoon kreeg en dan heel waarheidsgetrouw proberen te antwoorden. Hij gebaarde naar Tim dat hij dringend weg moest en die bleef wat verbouwereerd staan in de gang. Hij hoopte dat hij Ben nog terug zou zien om zijn verhaal af te maken, want hij geloofde rotsvast dat teveel suiker je moe kon maken.

Toen hij buitenkwam en de stortbui opmerkte die in geen tijd alles doorweekt had, had hij spijt dat hij die ochtend met de fiets was komen werken. Hij twijfelde of hij zou wachten op beter weer, maar trotseerde de weerelementen en fietste huiswaarts. Kletsnat en rillend van de kou opende hij de deur van zijn appartement. "Nu al terug," zei de helderblonde vrouw met groenblauwe ogen.

"Ik voel me niet al te best," zei Ben, "ik was beter thuisgebleven gisterenavond."

"Kruip maar terug in je bed, ik kom straks ook nog even rusten," zei de jonge vrouw met een knipoog.

Ben lachte, hij vroeg zich soms af waaraan hij zo een knappe, lieve en intelligente vrouw had verdiend.

Februari 1941

Het was die dag erg koud in het statige kantoor van Gaston Thielemans, de gerenommeerde professor psychologie. De man met het zwarte haar en sikje die winter en zomer een zwarte hoed droeg, vreesde dat het wel enkele dagen zou duren vooraleer de verwarming terug werkte. Als men al een reparateur zou vinden dezer dagen, dan was de kans nog klein dat hij aan de juiste onderdelen kon geraken om de herstelling te doen.

Net toen hij op het punt stond om zich veel te vroeg te begeven naar het veel warmere auditorium, waar hij straks aan een handvol studenten het principe van operante conditionering zou uitleggen, klopte iemand op zijn deur.

"Binnen," zei de professor. Hij vroeg zich af welke student nu weer een domme vraag zou komen stellen, zo vlak voor hij les zou

geven. Misschien zou hij beter zijn deur sluiten voor studenten, zoals zijn collega's vaak deden.

Tot Gastons verrassing stapte een man in legeruniform binnen. De Duitsers hadden zich initieel niet teveel bezig gehouden met de universiteit, maar sinds de stakingen in Amsterdam, had hij de indruk dat ze manifester aanwezig waren op de campus.

“Wij zijn op zoek naar Alexander Van Dam,” zei de man die duidelijk veel te jong was voor dit soort werk en daardoor veel moeite moest doen om streng over te komen.

Thielemans' hart bonsde in zijn keel. Nadat ze alle joodse personeel hadden ontslagen was Alexander ondergedoken op de zolder van Thielemans en werkte hij van daaruit verder aan zijn onderzoek. Het was niet dat Gaston Thielemans een filantroop met een groot hart was. Nee, hij nam zijn collega vooral in huis uit opportunisme. Van Dam was sinds enkele jaren de belangrijkste professor van de faculteit, met veel macht en invloed. Thielemans en zijn collega professor Buyse probeerden voortdurend om in de gratie te vallen bij Van Dam, maar het was vooral Willem Buyse die scoorde. Hij was populair bij de studenten, deed interessanter onderzoek en liep de joodse professor niet voor de voeten. Gaston deed echter vaak gelijkaardig onderzoek dan Van Dam en gebruikte vaak diens proefpersonen en lokalen, wat Van Dam mateloos irriteerde. Enkele maanden eerder had hij zelfs gezworen dat hij zijn collega zou ontzetten uit zijn functie omdat hij telkens het onderzoekslokaal inpalmde als Van Dam het nodig had. De ultieme zet van Thielemans was echter het laten onderduiken van zijn collega. Zo meende hij meerdere problemen tegelijk op te lossen: zijn relatie met Van Dam zou verbeteren, hij kon eindelijk het onderzoek doen dat hij zelf wilde en hij kreeg ongetwijfeld erkenning na de oorlog. Van Dam had initieel het voorstel weggelachen, hij had gezegd dat hij nog liever op de zolder van Hitler zou slapen dan bij zijn gehate collega, maar gaandeweg verhoogde de druk op de joodse professor en als een kat die in het nauw werd gedreven koos hij toch voor een verblijf op de zolder van Thielemans.

Ondertussen vreesde Gaston echter dat hij wel eens een domme fout zou kunnen gemaakt hebben, want het leek er niet op dat de Duitsers hier eerstdaags zouden vetrekken. Hoe dan ook, Thielemans was erg discreet en behoedzaam, hij bracht af en toe boeken of andere documenten voor Van Dam mee uit de universiteitsbibliotheek. Maar verder probeerden ze zo weinig mogelijk contact te hebben om geen argwaan te wekken en misschien ook omdat ze nooit meer dan twee woorden konden uitwisselen zonder een conflict te hebben.

“Ik weet niet waar Alexander is, ik heb hem al maanden niet gezien,” loog Thielemans terwijl hij met zijn typisch ijzige blik naar de soldaat staarde.

De jonge militair trachtte indringend terug te kijken, maar de professor was niet onder de indruk.

“Als je hem ziet, stuur hem dan onmiddellijk naar de Kommandantur,” zei hij.

“Zonder fout,” zei Thielemans en hij glimlachte geforceerd.

Toen de soldaat reeds naar buiten stapte, vroeg de professor: “En de verwarming, wordt die nog gemaakt?”

De jonge militair draaide zich om en zei: “Daar kan ik je niet bij helpen, mijn excuses.”

Thielemans zette een verontwaardigde blik op en mompelde een niet gemeende “toch bedankt”. De soldaat verdween uit het kantoor. De professor had niet de minste argwaan gewekt, dacht hij. Als psycholoog wist hij wel hoe hij best kon liegen: de gesprekspartner strak aankijken, glimlachen en tonen dat er andere dingen waren waarover hij zich bekommerde.

Stilaan begon hij zich echter meer zorgen te maken over de professor op de zolder. Nu de hardste strijd in West Europa zowat gestreden was, leek het wel of de Duitsers meer tijd hadden om joden lastig te vallen en actief op te sporen. Misschien had hij wel naar zijn vrouw moeten luisteren en weigeren om zijn collega in huis te nemen. Op zich was Van Dam ook niet zo een aimabel man, hij was meestal erg dominant, nogal nors en duldde weinig tegenspraak. Maar hij was wel geniaal en had meestal al inzichten verworven lang voor Thielemans, die in hetzelfde vakgebied

werkte, er zelfs nog maar aan dacht. Vandaar ook zijn hoog aanzien en het opportunisme van Thielemans om hem in huis te halen.

Hoofdstuk 2

Om zijn promotor tevreden te stellen en omdat hij vroeg wakker was en de slaap niet meer kon vatten, besloot Ben de volgende ochtend om naar het archief te gaan. In tegenstelling tot de officiële bibliotheek was het archief een ongeorganiseerde puinhoop. Het bevatte papers, werkdocumenten, vragenlijsten en afgeschreven boeken van zowat heel de faculteit van de voorbije honderd jaar. Iedereen die zijn kasten opruimde of de universiteit verliet, dropte zowat alles wat hij of zij niet wilde weggooien in het archief. Er waren een aantal regels om te weten in welke kast of welk rek je wat diende te klasseren, maar er was eigenlijk niemand die de regels kende. Alleen dan de steeds half depressieve vaste medewerkster van de bibliotheek, die ook de sleutel beheerde.

“Kan ik de sleutel van het archief hebben? Ik moet iets opzoeken,” vroeg Ben aan de bibliothecaresse.

De zwartharige vrouw van rond de 50 keek Ben aan, zuchtte even en slofte dan naar een kast waar ze de sleutel uithaalde. Ze nam vervolgens een blad van één van de stapels papieren die zich rond haar bevonden en presenteerde het formulier aan Ben. “Hier tekenen alstublieft,” zei ze, de routineuze procedure volgend. Ze stelde zich immers geen vragen meer bij het nut van het ondertekenen van dit formulier. Eens ingevuld, stak ze het gewoon in een map en gooide alles weg op het einde van het jaar. Zelfs indien iemand heel het archief in de fik zou steken of alles mee naar buiten smokkelen, zou er nog geen gevolg aan gegeven worden omdat niemand iets zou missen.

Ben signeerde het formulier zonder enige moeite te doen om te lezen wat erop stond en liep naar een achterkamer van de bibliotheek, waar het fameuze archief was gelegen. Het eerste wat opviel toen hij de deur opende was de geur van oud papier en schimmel. Toen de weinige tl-lampen die nog werkten helemaal of half aan waren, zag hij de chaos waarin het archief verkeerde. Hij had dan ook geen idee waar hij moest beginnen zoeken en het liefst van al was hij meteen terug naar buiten

gelopen. Toch deed hij een poging om de plannetjes die voor elke rij ijzeren kasten en rekken hingen te begrijpen.

Toen hij dacht dat hij min of meer de indeling begreep, liep hij – meer op goed geluk dan weldoordacht - naar één van de gesloten kasten en trok deze open. Er bleken vooral documenten in te zitten van een tiental jaar terug, te recent voor Ben. Hij probeerde dus de kasten die wat meer achteraan in de ruimte stonden. Deze waren enkel bereikbaar door een onlogische route te volgen langsheen rekken en kasten en af en toe eens over een stapel papier te springen. Hij opende opnieuw een kast. Aan de data op sommige van de vergeelde papieren te zien, was het duidelijk dat dit deel van het archief van rond de jaren 60 of 70 was. Hij haalde wat ringmappen uit de kast, maar niets leek echt interessant en al gauw zag hij in dat de inspanning die hij diende te leveren om hier iets te vinden veel te groot was. Hij probeerde nog 1 kast, helemaal achteraan het archief. Hij trok hard, maar vreemd genoeg was deze kast op slot. Eerder uit nieuwsgierigheid -misschien was dit wel een geheime kluis vol geld van één of andere vergeten prof - dan uit hoop om iets bruikbaars te vinden voor zijn proefschrift probeerde Ben het slot te forceren. Het voordeel was dat hij al meermaals sloten van ijzeren kasten had moeten openbreken, gezien hij zowat altijd het sleuteltje verloor nadat hij zijn kast had afgesloten, en ook dit keer was het slot vrij snel open.

Op het eerste gezicht was de inhoud van deze kast zoals alle andere die hij had geopend: een kluwen van rapporten, losse papieren, artikels en hier en daar een boek. Ben zag dat de inhoud van deze kast heel wat ouder was, gezien de documenten die hij bekeek dateerden van net na de tweede wereldoorlog. Wellicht had de voorbije vijftig jaar niemand deze kast nog geopend. Ben neusde wat rond, maar er was niets interessants te vinden. Toen hij echter een map uit de kast trok waarop iets stond over nummerherkenning viel een dun vergeeld papieren mapje op de grond waarop “experiment X42-612” was geschreven. Hij raapte het mapje op en bekeek de documenten die erin zaten. Eerst waren er wat brieven van een Amerikaanse

professor, uitgebreide notities over één of andere statistische analyse, een artikel over een experiment bij apen en vreemd genoeg ook een Duits document in een ietwat fout lettertype dat Ben niet meteen begreep. Achteraan zaten dan fiches van de proefpersonen, met gedetailleerde beschrijvingen. Ben bekeek de eerste fiche

- Code: P3
- Leeftijd: 22
- Geslacht: man
- Geboren: 16 maart 1919
- Start behandeling: 11 april 1941
- Progressie 1 maand: algemeen gemoed plus 3, somberheid min 6, angst min 5
- Progressie 3 maand: overleden

Vervolgens bekeek hij de volgende proefpersonen en telkens viel hetzelfde op, namelijk dat alle fiches van de proefpersonen, met uitzondering van 1 waarvan de informatie ontbrak, na 3 maand overleden waren. Ben besloot het mapje ongemerkt mee te nemen, hier wilde hij immers wel het fijne van weten.

Maart 1941

Thielemans nam zoals elke ochtend de krant door in zijn nog steeds ijskoud kantoor. Die verwarmingsproblemen begonnen hem te irriteren, zoals die hele oorlog. Hij kon eigenlijk maar moeilijk geloven dat alle Europese landen hun tegenstander zo hadden onderschat. Als die bombardementen op Londen zouden blijven duren, zou het wel eens kunnen dat hij op korte termijn zijn lessen in het Duits zou moeten geven. Hij draaide de pagina om om te lezen over de inval in Bulgarije, toen er een brief uit de krant viel. Op zich was het de laatste tijd al vrij uitzonderlijk om nog een brief te ontvangen, maar bovendien kwam deze brief uit Amerika en was hij nog niet geopend.

Thielemans opende behoedzaam de brief. Hij kwam van één van zijn meest dierbare collega's, professor William Jones van de Yale university en was blijkbaar lang onderweg geweest, want de datumstempel was al enkele maanden oud. Wat opviel was dat hij

getypt was, waar William normaal altijd zijn brieven schreef met de dure pennen waar hij een voorliefde voor had.

Dear Gaston,

Eerst en vooral een Merry Christmas en Happy 1941. Hoewel, gezien de situatie zal het jaar wellicht niet zo gelukkig starten. Hopelijk kan er snel vrede zijn in Europa.

Ik stuur je deze brief omdat ik een veelbelovende behandeling heb gevonden voor majeure depressie of melancholie. Ik heb samen met een collega die zich verdiept in de cognitieve psychologie een korte film ontwikkeld die rechtstreeks effect heeft op een aantal hersenzones. Ik geraak echter niet zo gemakkelijk aan proefpersonen, de decaan weigert te investeren in het onderzoek en Amerikanen hebben uiteraard geen zin om volledig vrijwillig deel te nemen.

Gezien de huidige context in Europa, is het voor jou misschien wel gemakkelijker om aan proefpersonen te komen. Ik veronderstel dat een maaltijd en een koffie wel voldoende moet zijn om een resem kandidaten te rekruteren.

Stuur me maar een telegram als je interesse hebt, dan stuur ik de onderzoeksprotocollen op, samen met de film. Hou je haaks in deze barre tijden en wie weet tot binnenkort.

Kind regards,

William

Hoofdstuk 3

Eens hij was thuisgekomen, begon Ben zorgvuldig de documenten uit te pluizen die hij had gevonden in het archief. Eerst bekeek hij de fiches van de proefpersonen. Hij begreep al snel dat het om een soort experiment ging waarbij een aantal patiënten een behandeling ondergingen, zich daar klaarblijkelijk erg goed door voelden, maar dan toch stierven. Vervolgens nam hij een onderzoeksprotocol bij de hand. Het was geschreven door een zekere professor Thielemans, waar hij nog nooit van gehoord had. Het protocol was vrij kort. Proefpersonen dienden zich bij hem aan te melden, vervolgens werden ze meegenomen naar de proefruimte waar ze dan de “behandeling” ondergingen. Er was een follow-up moment na 1 maand en na 3 maanden voorzien. Ben probeerde te vinden om welke behandeling het juist ging, maar die informatie stond op de tweede pagina die doorheen de jaren onleesbaar was geworden door vocht en schimmel. Hij kon enkel uitmaken dat de proefpersonen naar een film moesten kijken, maar waarom en wat de link was met de behandeling was volkomen onduidelijk. Hij bekeek dan maar het vergeelde Duitse document en probeerde het te vertalen.

Ben begreep ondanks zijn gebrekkige kennis van het Duits dat de professor de machtiging kreeg om een aantal proefpersonen naar de universiteit te laten komen voor het experiment. Ben vroeg zich af of hij in opdracht van de Duitsers zou hebben gewerkt. Hij zocht nog wat verder in de map, maar meer dan wat artikels over melancholie, een aanzet tot een paper waar enkel literatuur en methode werd besproken, zonder resultaten en wat onleesbare notities vond hij niets meer. Er ontbrak duidelijk ook info, vooral hoe en waarom de proefpersonen waren gestorven en wat de “behandeling” exact was.

Hij moest meer te weten komen over die Thielemans. Misschien was hij wel een oorlogsmisdadiger zonder dat iemand hiervan wist. Hij besloot contact op te nemen met een oude klasgenoot, Bart De Rover, vanwie hij wist dat hij onderzoek deed naar de tweede wereldoorlog. Omdat hij het nummer niet terugvond in

zijn GSM – het was immers al een eeuwigheid geleden dat ze elkaar hadden ontmoet – zocht hij wat rond op het intranet van de universiteit en vond het nummer van het onderzoeksteam van de faculteit geschiedenis dat onderzoek deed naar tweede wereldoorlog. Hij besloot te bellen zonder goed te weten wat hij precies zou vragen.

“Met Peggy De Vuyst,” zei een stem aan de andere kant van de lijn.

Ben wist even niet wat hij moest zeggen en vroeg zich af of het niet raar zou zijn om een oude kennis plots op te bellen tijdens het werk.

“Allo?” zei Peggy vervolgens zonder de “H” uit te spreken.

“Excuseer,” zei Ben, “U spreekt met Ben Van Den Berg, ik ben op zoek naar iemand die me meer kan vertellen over de UGent tijdens de tweede wereldoorlog.”

“Ja, en wie had je graag gesproken?” vroeg Peggy op een wat arrogante toon.

“Bart De Rover?” zei Ben wat aarzelend.

Ben hoorde een diepze zucht. “Ik zal u doorverbinden,” zei de secretaresse.

Na een half minuutje naar een slechte uitvoering van Liebestraum van Lizst te hebben geluisterd, nam iemand op.

“Met Bart De Rover”

“Dag Bart, het is Ben hier, Ben Van Den Berg”

“Ah, Ben, hoe gaat het. Wat een verrassing dat je mij belt.”

Ben legde uit dat hij voor een onderzoek wat meer wilde weten over de universiteit tijdens de tweede wereldoorlog en dat hij hoopte dat Bart hem zou kunnen helpen.

“Ben je veranderd van onderzoeksdomein dan?” vroeg Bart die maar vaag wist waar Ben mee bezig was.

“Niet echt, het is een nevenproject zeg maar,” antwoordde hij.

“Ik bekijk het eens in mijn agenda en laat je iets weten,” zei Bart.

“Das goed,” zei Ben en hij gaf zijn telefoonnummer en emailadres door. Het liefst had hij meteen antwoord gehad omdat hij niet zo goed wist wat hij nu moest aanvangen. Hij had misschien net een oorlogsmisdadiger ontdekt, maar hij kon

nergens heen met de informatie en wist ook niet goed hoe hij alles verder moest onderzoeken. Misschien vroeg hij beter advies aan Marie, hoewel. Wellicht was het gewoon best om alles te vergeten.

April 1941

“Je moet hen helpen,” zei Alexander Van Dam een beetje geforceerd smekend. “Zonder jou overleven ze het niet.”

Thielemans wilde Alexander wel helpen, maar hij moest ook aan zijn eigen leven en zijn eigen familie denken. Indien hij inging op het verzoek van zijn collega en 20 joden hielp onderduiken, was het risico groot dat hij het begin van de zomer niet zou halen. Hij vond bovendien dat hij al genoeg deed om Alexander te helpen. Indien hij voor de oorlog niet vernietigend had uitgehaald via alle mogelijke media over de desastreus invloed die de nazi's hadden op wetenschappelijk onderzoek, zou hij nu nog rustig kunnen thuis zitten. Hoewel ook Thielemans moest toegeven dat het leven voor de joden er steeds maar penibeler uitzag.

“Ik kan die toch moeilijk allemaal op mijn zolder steken?” zei Thielemans, die ook wel wist dat er andere oplossingen zouden kunnen zijn.

“Heb je geen vrienden of familie waar ze terecht kunnen?” vroeg Van Dam, goed wetende dat Gaston nauwelijks familie in de buurt had en dat de meeste van zijn vrienden collega's waren die niets moesten weten van de norse professor.

“Hmm, misschien heb ik wel een idee,” zei Thielemans plots, nadat er een iets te lange stilte was gevallen in hun gesprek.

“En dat is?” zei Alexander hoopvol.

“Wel, ik kreeg gisteren van prof William Jones een brief over een experiment rond melancholie. Hij vroeg mij om een studie uit te voeren omdat hij moeilijk aan proefpersonen geraakt.”

“Het verbaast me niets dat die kwakzalver geen proefpersonen kan vinden,” zei de joodse professor. Hij beschouwde zijn Amerikaanse collega vooral als een pseudo-wetenschapper die amper iets publiceerde in ernstige wetenschappelijke tijdschriften.

“Maar ga vooral verder.”

“Wel, ik kan aan de Duitsers vragen of ik jouw familieleden en vrienden mag gebruiken voor het experiment,” zie Thielemans.

“Hmm, dat lukt nooit, de Duitsers hebben er geen enkele baat bij dat er onderzoek rond melancholie gebeurt. Meer nog, hoe meer depressieve mensen, hoe meer ze hun absurde ideeën kunnen opdringen,” zei Alexander, die verbazend genoeg geen vragen stelde over de methodologie van het experiment.

“Tenzij het experiment voor hen ook voordelen heeft,” zei Thielemans ietwat mysterieus.

Alexander bekeek zijn collega met een mix van nieuwsgierigheid en argwaan. Thielemans was erg geslepen en hij zou alles doen voor zijn wetenschappelijke carrière, zelfs de Duitsers gunstig stemmen. Alexander echter, kende zijn collega als géén ander en wist ook hoe hij hem subtiel kon aansturen.

“Het Duitse leger is zoals zovele andere legers voortdurend op zoek naar middelen om hun soldaten alerter, actiever en tevredener te maken. Ik kan wel aan de Duitsers suggereren dat de behandeling hiervoor kan dienen en hen zo overtuigen om mij de proefpersonen te bezorgen.”

“En waarom zouden ze de proefpersonen nemen die jij aan hen suggereert?”

“Ik verzin wel iets,” zei Thielemans

“Tja, ik heb weinig keuze natuurlijk. De behandeling; dat is toch veilig?” vroeg Van Dam.

“Natuurlijk,” zei Thielemans lachend. “Al wat ze moeten doen is een film bekijken.”

“Ok,” zei de joodse professor die op één of andere manier nog altijd geen vragen stelde over de exacte methode van het experiment. Nochtans was hij in het verleden met gelijkaardige zaken bezig geweest en wilde hij van elk onderzoek van Thielemans telkens alle details weten, al was het maar om er zeker van te zijn dat hij zijn ideeën niet stal. Wellicht was Van Dam wanhopig en had hij zijn wrok opzij gezet omdat hij zijn familie belangrijker vond, meende Gaston.

Hoofdstuk 4

Toen Marie 's avonds thuiskwam, had Ben heerlijk gekookt. Het was één van zijn verborgen talenten, maar hij nam er zelden de tijd voor. Marie was echter altijd vol lof wanneer hij hiervoor toch eens moeite deed. Vooral omdat ze dan geen vette snack diende af te halen of noedels op te warmen, want die was ze ondertussen wel wat beu geworden.

Toen ze beiden gingen zitten aan de keukentafel, die maar net paste in de kleine keuken van hun wat afgeleefd huurappartement, en Ben de gerookte zalmousse met gestoofde peren serveerde, besloot hij om Marie haar advies te vragen over hetgeen hij de dag voordien had ontdekt in het archief. Hij vertelde haar hoe hij de documenten had gevonden en wat hij tot nog toe had ontdekt.

Marie luisterde oprecht geïnteresseerd en dacht even na over de kwestie.

“Je weet wel niet zoveel hé. Misschien zijn de proefpersonen wel opgepakt en vermoord, dat was toch niet ondenkbaar in die periode,” zei ze met haar mond halfvol.

Ben had eigenlijk die piste nog niet overwogen. Voor hem was het logisch dat ze waren omgekomen door het experiment, maar misschien had Marie wel gelijk.

“Het intrigeert me wel,” zei Ben. “Misschien moet ik toch wat meer proberen te weten te komen over heel deze zaak.”

“Cool, je wordt privédetective,” zei Marie plagerig.

“Misschien wel,” zei Ben. “Of noem het eerder geheim agent, die hebben meer succes bij de vrouwen.”

Marie gooide een broodje richting Ben en de rest van de maaltijd bleven ze elkaar plagen als een verliefd stel op één van hun eerste dates.

Later die avond besloot Marie om naar de cinema te gaan met vriendinnen en was Ben alleen thuis. Hij overwoog om zelf ook uit te gaan, maar toen zag hij op zijn smartphone een e-mail van Bart De Roover. Hij dacht plots weer aan het experiment dat hem eigenlijk nog nooit echt losgelaten had. De historicus stelde

voor om hem te ontmoeten, maar liefst de volgende dag omdat hij daarna voor een paar maand naar Israël trok in het kader van een onderzoeksproject. Ben maakte meteen een afspraak en bekeek ondertussen opnieuw de documenten om te zien of hij niets had gemist.

Hij bekeek de inhoud van het mapje nogmaals, de artikels, de notities, de beschrijving van de proefpersonen. Maar hij ontdekte niets nieuws over de behandeling noch over het waarom van het overlijden van de deelnemers. Toen zag hij echter dat er ook op de binnenkant van het kartonnen mapje dingen waren genoteerd, of eerder getekend. Het leek op een proefopstelling, waarbij iemand in een stoel zat voor een groot scherm en met een grote koptelefoon op. Bovendien waren er elektroden aangebracht op het voorhoofd.

Hij zocht vervolgens naar publicaties van de professor. In die tijd was het nog niet de gewoonte om elk jaar enkele artikels te publiceren en Ben vond dan ook weinig. Er was een publicatie uit 1950 van een Thielemans G. die werkte aan de universiteit van Parijs. Hij zocht kort de samenvatting op en zag dat het ging over depressie, wat hem deed vermoeden dat het om dezelfde professor ging die naar het buitenland was gegaan na de oorlog. Verder kon Ben weinig aanknopingspunten vinden. Hij nam dan maar een biertje, ging zitten voor de avondse televisie met beeldbuis en zapte wat tussen de vele dwaze programma's. De hoofdpijn die hem de laatste tijd steeds meer overkwam, belette hem om nog een stap buiten te zetten.

Juni 1941

Thielemans wist niet goed hoe hij zich moest voelen toen hij die ochtend de krant opensloeg. Dat de Duitsers Rusland zouden aanvallen was misschien wel ergens te verwachten, maar dat de aanval zo een succes zou zijn had hij nu niet meteen gedacht. Zelfs al was er nog maar één derde waar van wat in de gecensureerde krant stond, dan nog was het militair succes spectaculair. Het doemscenario van een totale ondergang van Europa kwam dichterbij. Anderzijds hoopte hij dat hun aanval in Rusland wat

rust zou brengen in de rest van Europa. Want dat was momenteel misschien wel het belangrijkste voor vele mensen: hun leven zo goed en zo kwaad het kon terug opnemen.

Hij begaf zich naar zijn kantoor. Na lang aandringen had hij eindelijk een afspraak kunnen regelen met één of andere majoor om over de proefpersonen te praten. Alexander had in tussentijd al meerdere malen geïnformeerd naar de vooruitgang van het experiment. Thielemans moest hem echter altijd teleurstellen omdat hij niet had verwacht dat het zo moeilijk zou zijn om iemand te pakken te krijgen om de kwestie te bespreken. De vertraging bevorderde allerm minst hun afstandelijke relatie en Thielemans ging zijn collega steeds minder opzoeken op de zolder. Majoor Degener kwam binnen, gekleed in een strak uniform dat veel te warm was voor deze tijd van het jaar. Hij droeg een kepie op zijn hoofd waarvan het leek of de gouden adelaar en het bijbehorende hakenkruis pas waren opgeblonken. Hij keek met strakke, groene indringende ogen naar de professor en gaf hem een stevige handdruk.

“Gute morgen, gaat u zitten,” zie Thielemans vriendelijk.

De majoor nam zijn kepie af en ging zitten. Ondanks zijn warme kledij was er geen druppel zweet te bespeuren op zijn voorhoofd.

“U wilde mij spreken over een experiment?” viel de majoor meteen met de deur in huis.

“Inderdaad,” zie Thielemans terwijl hij in zijn kast twee glazen nam en hen beiden een cognac inschonk. “Ik heb misschien een schitterend middel gevonden tegen melancholie, maar naar het schijnt zou het ook helpen tegen angststoornissen.”

“Shell shock?”

“Ja ook shell shock,” zei Thielemans zonder dat hij hiervoor enige empirische bewijs had. Hij wist dat voor een aantal militairen dit nog steeds de enige psychische aandoening was die ze kenden. Hoewel het fenomeen vooral met de grote oorlog van 1914 werd geassocieerd waren er ook nu heel wat gevallen bekend van de extreme angststoornis.

“En de resultaten van het onderzoek en de behandeling zijn exclusief voor ons?” vroeg de Majoor, die stilaan inzag dat een